

saturation» (satiety). On the other hand, food serves the channel broadcasts of additional symbolic values in the human body structure and is a mediator between matter and spirit, which is expressed in a variety of rituals (food traditions, rituals, etc.), the sense of which was directed to establish of transcendental links between the food, human and the spirit.

The food represents the earliest forms of property which guarantees the existence and eating behavior (by both external and internal activity) is the earliest forms of control and to use this «property».

The strategy of eating behavior is noted to be the foundation of stratification that had an ethnic, the gender and social (the class) character. The development of civilization is revealed to help the change of the eating behavior strategies.

Key words: food, eating behavior of human, physicality, everyday reality.

Отримано: 8.12.2013 р.

УДК 159.923.5

Dorota Jankowska

RELACJE INTERPERSONALNE W PROCESIE KSZTAŁCENIA AKADEMICKIEGO – pomiędzy NAUCZycIEŁEM AKADEMICKIM A STUDENTEM

Д.Янковська. Міжособистісні взаємини викладача і студента у процесі академічної підготовки. У статті розкрито результати емпіричного дослідження оцінок студентами своїх міжособистісних взаємин з викладачами. Дослідження проведено серед студентів 1-го, 3-го, 5-го років навчання семи педагогічних вишів Польщі. Дослідженням охоплено 1550 осіб. Було застосовано такий метод, як тест незакінчених речень. Встановлено, що більшість сучасних студентів очікує доброзичливої атмосфери, допомоги і підтримки з боку компетентних і чуйних викладачів. Оцінки студентами реальних взаємин свідчать про їх незадоволеність домінуванням статусних, формальних стосунків із викладачами, вказують на дефіцит співтворчості. Міжособистісні взаємини викладачів і студентів, які сприяють процесу навчання, повинні спиратись на співпрацю, партнерство, позитивні емоції, вихід за межі формальних рольових позицій.

Ключові слова: міжособистісні взаємини, оцінки, тест незакінчених речень, співпраця, співтворчість, партнерство, студент, викладач.

Д.Янковская. Межличностные отношения преподавателя и студента в процессе академической подготовки. В статье раскрыты результаты эмпирического исследования оценок студентами своих межличностных отношений с преподавателями. Исследование проведено среди студентов 1-го, 3-го, 5-го лет обучения семи педагогических вузов Польши. Исследованием охвачено 1550 студентов. Методом выступил тест незаконченных предложений. Установлено, что большинство современных студентов ожидает благожелательной атмосферы, помощи и поддержки со стороны компетентных и отзывчивых преподавателей. Оценки студентами реальных взаимоотношений свидетельствуют об их неудовлетворенности доминированием статусных, формальных отношений с преподавателями, указывают на дефицит сотворчества. Межличностные отношения преподавателя и студента, благоприятные для процесса обучения, должны опираться на сотрудничество, партнёрство, положительные эмоции, выход за границы формальных ролевых позиций.

Ключевые слова: межличностные отношения, оценки, тест незаконченных предложений, сотрудничество, партнёрство, сотворчество, студент, преподаватель.

Relacje interpersonalne w warunkach współczesnych uczelni. Od kilkunastu lat w Polsce toczy się ożywiona debata na temat edukacji akademickiej. Dyskusję tą wzmacnia fakt z jednej strony umasowienia edukacji na poziomie wyższym, z drugiej – przyjęcie nowej filozofii – pełnego upodmiotowienia studentów i włączenia ich we współtworzenie procesu kształcenia (J. Kostkiewicz [6]; D. Gołębiak [2]). Obydwie te okoliczności można rozpatrywać jako istotne dla kształtowania się relacji interpersonalnych nauczyciel akademicki – student w procesie kształcenia. Relacje interpersonalne proponuje się traktować jako sposób wyrażania między nauczycielami akademickimi a studentami wzajemnych uczuć i postaw. Relacje ujawniają się we wzajemnych odniesieniach – pozytywnych bądź negatywnych między partnerami. Na jakość relacji interpersonalnych wpływają jakość i predyspozycje osobowościowe partnerów oraz okoliczności, w których owe relacje zachodzą.

Należy podkreślić, że w Polsce w ostatnim ćwierćwieczu doszło do ponad pięciokrotnego wzrostu liczby studentów (aktualnie studiuje bez mała 2 miliony studentów, co stanowi ponad 40% grupy wiekowej 19-24 lata [10]). Sukces osiągnięcia jednego z najwyższych wskaźników skolaryzacji wśród krajów OECD (7 miejsce) i uczynienie kształcenia na poziomie wyższym kształceniem masowym spowodowało też negatywne zjawiska: niższe wymagania rekrutacyjne i obniżenie poziomu studentów oraz oddalenie nauczycieli akademickich od swych studentów w procesie kształcenia. Dynamicznemu wzrostowi

liczby studentów towarzyszył wszak radykalnie wolniejszy przyrost kadry. W rezultacie na wielu kierunkach doszło do kształtowania się bardzo niekorzystnych proporcji pomiędzy liczbą kadry naukowo-dydaktycznej a studentów. «Polska należy do grupy krajów OECD o stosunkowo wysokiej relacji liczby studentów do nauczycieli akademickich» [10, s. 84]. Aktualnie w Polsce średnio przypada ponad 17 studentów na jednego nauczyciela akademickiego, a więc poniżej średniej krajów OEEOC (średnia OEEOC wynosi na 1 nauczyciela akademickiego 15 studentów). Trzeba też dodać, że te proporcje wyglądają szczególnie źle na najpopularniejszych kierunkach. Na pedagogice na 1 nauczyciela akademickiego w 2010 przypadało 67 studentów, a na jednego doktora habilitowanego 539, profesora aż... 920 studentów [10, s. 84]! Rodzi się pytanie jak w tych warunkach realizować nową filozofię podmiotowego traktowania studenta i włączania go do współtworzenia procesu kształcenia.

Niektórzy badacze akcentują, że minęły już czasy, w których «komunikacja interpersonalna w obrębie uczelni wyższej ograniczała się do czynności transmisji informacji od wykładowcy do studenta» (A. Błachnio [1, s. 191]). Wbrew temu optymizmowi inni wskazują, «relatywnie niewiele dyskutuje się o tym, jakim zmianom powinna podlegać pedagogia instytucji kształcenia wyższego, w jakim kierunku powinny przekształcać się sposoby pracy ze studentami» (A. Nizińska [9, s. 282]). Podkreślają, że «relacja pomiędzy nauczycielem akademickim a studentem jest jedna z najbardziej zaniedbanych wśród stosunków charakterystycznych dla szkoły wyższej» (Ł. Kaprańska [4, s.16]). A przecież przed współczesną uczelnią stoi cel «wykształcenie człowieka krytycznego i twórczego, umięjącego samodzielnie funkcjonować we współczesnym świecie (B.Kołąkowska [5, s. 178]), a ten cel może być osiągnięty jedynie w upodmiotawiającym (nauczyciela akademickiego i studenta) procesie kształcenia, w służącym współdziałaniu klimacie emocjonalnym.

Opis interakcji społecznych może prowadzony być z uwzględnieniem następujących wymiarów (por. Z. Nęcki [8, s. 68]):

rywalizacja i wrogość-----współpraca i przyjaźń
nierówność i przewaga-----równość i partnerstwo
neutralność emocjonalna-----emocjonalność
powierzchowność i formalność----głębokość, nieformalność.

Relacje interpersonalne pomiędzy nauczycielem akademickim a studentem sprzyjające procesowi kształcenia powinny być oparte na współpracy, partnerstwie, żywieniu pozytywnych emocji wobec siebie oraz przy zachowaniu ich formalnego charakteru – także wykraczaniu poza role stricte formalne ku zaufaniu i przyjaźni.

Niedościgłym wzorcem takich relacji jest wskazywana jako klasyczna dla rzeczywistości akademickiej relacja Mistrz-uczeń. Czy w warunkach współczesnych uczelni relacje Mistrz – uczeń nadal są zawiązywane, czy też pozostają w obszarze oczekiwań?

Metoda badań relacji nauczyciel akademicki – student. Szczególnie intrygującym pozostaje pytanie o sposób rozumienia przez współczesnych studentów specyfiki relacji łączących ich z nauczycielami akademickimi. Kategoria rozumienia stanowi zasadę interpretacji doświadczanych zjawisk i procesów; rozumienie relacji studenta z nauczycielem akademickim - decyduje o jakości nawiązywanych kontaktów. Należy pamiętać, że jakość relacji interpersonalnych pomiędzy nauczycielami akademickimi a studentami jest wskaźnikiem kultury uczelni, decydującym o jej codzienności.

Problem jakości relacji interpersonalnych w murach uczelni wystąpił jako jeden z wątków szerszych badań autorskich (projekt «Rozumienie istoty i sensu procesu kształcenia akademickiego oraz roli jaką odgrywa w nim dialog z nauczycielami akademickimi przez studentów pedagogiki uczelni państwowych» (APS BW 05/06-II); Autor i realizator projektu Dorota Jankowska). W jego zakresie postawiono pytania badawcze:

jak studenci kolejnych lat studiów rozumieją optymalne relacje zachodzące między nimi a nauczycielami akademickimi i czy owo rozumienie zmienia się w trakcie studiów?

jak studenci kolejnych lat studiów oceniają jakość relacji rzeczywistych, nawiązywanych między nimi a nauczycielami akademickimi i czy oceny te zmieniają się w trakcie studiów?

Badanie przeprowadzono wśród studentów I, III i V roku 7 uczelni państwowych (4 wydziałów pedagogicznych uniwersytetów i 3 akademii pedagogicznych). Sondaż realizowano na wydziałach pedagogicznych KUL, UKSW, UŁ, UW oraz AP w Siedlcach, APS w Warszawie, AŚ w Kielcach. Objęto nim ponad 1550 studentów. Ostatecznie analizie poddano 1516 testów, z czego 34,4% (n=521), stanowiły testy studentów I roku 34,8% (n=527) – III roku i 30,9% (n=468) V roku. Posłużono się *Testem niedokończonych zdań*, zaliczanych do technik projekcyjnych, rzadko stosowanych w badaniach pedagogicznych. Zdecydowano się na wybór tej techniki, gdyż nie narzuca ona badanym języka odpowiedzi, natomiast poprzez właściwy dobór rozpoczętych, a wymagających od studentów zakończenia, zdań (typu: Studiowanie to; Student w procesie kształcenia powinien... itd.) pozwoliło na zdobycie istotnej wiedzy. Omawiany w artykule sondaż poprzedzał zasadniczy etap badań

(prowadzenie procedury action resarch z 3 grupami studentów w ramach realizacji przedmiotów Pedagogiki ogólnej i Teorii wychowania oraz cykl indywidualnych wywiadów pogłębionych z 30 osobową grupą studentów - zakończony w 2010 r). Z uwagi na ograniczone ramy artykułu prezentuje on materiał uzyskany wyłącznie na drodze sondażu.

W dalszej części artykułu, stanowiącej meritum, zostaną przedstawione typy wypowiedzi studentów na temat oczekiwanych i rzeczywistych relacji nauczyciel akademicki-student.

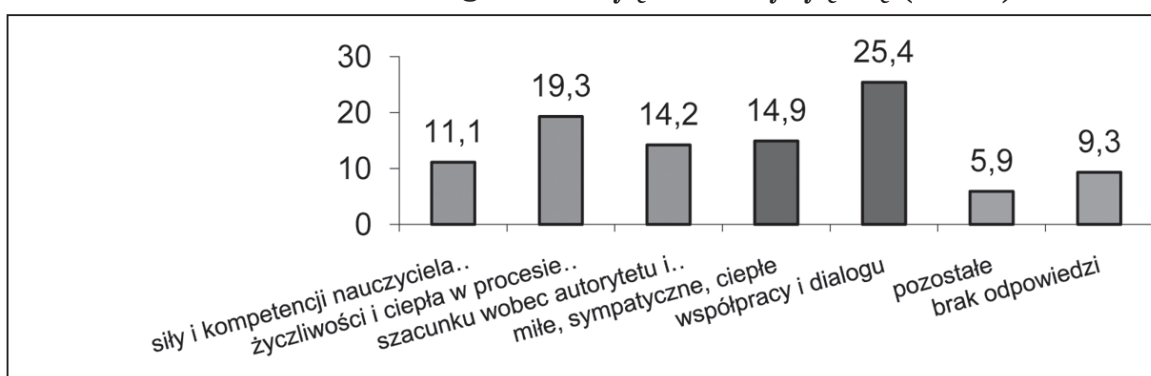
Oczekiwane relacje pomiędzy nauczycielami akademickimi a studentami. W trakcie analizy wypowiedzi studentów, zainicjowanych nie zakończonym zdaniem: «*Optymalne relacje nauczyciel akademicki-student to...* wyodrębniono kategorie wiodące, łączące się z pojmowaniem oczekiwanych i uznanych za najwłaściwsze relacji. Należały doń: autorytet nauczyciela akademickiego, szanowanie nauczyciela akademickiego, kompetencje nauczyciela akademickiego, szanowanie studentów, chęć do pracy (studiowania), pomoc i wsparcie studentom, wzajemna otwartość, porozumienie i współpraca, atmosfera życzliwości i ciepła, atmosfera swobodna i na luzie, atmosfera miła i wesoła. Kategorie te łączyły się więc z oczekiwaniami wobec osoby nauczyciela akademickiego oraz oczekiwaniami wobec klimatu w jakim przebiegać powinien proces kształcenia, przy pomijaniu, czy raczej niedocenianiu, roli jaką w budowaniu relacji odgrywają sami studenci.

W toku dalszych analiz wyodrębniono 6 typów wypowiedzi na temat oczekiwanych relacji nauczyciel akademicki – student. Trzy pierwsze typy sprowadzały wypowiedzi o optymalnych relacjach do opisu cech, które powinien posiadać nauczyciel akademicki. Prawie 45% studentów uzależnia zbudowanie dobrych relacji w pierwszym rzędzie od działań i cech nauczyciela akademickiego, przy czym w większości jak gdyby zapomina, że sami studenci też wpływają na owe relacje (jednostronność relacji – dominująca siła nauczyciela akademickiego). Nieco mniej liczna grupa (40%) dokonywała charakterystyki optymalnych relacji w kontekście oczekiwanej atmosfery, przy czym ową atmosferę również wiązano przede wszystkim z postawą prezentowaną przez nauczycieli akademickich.

1. Wypowiedzi łączące oczekiwane relacje z postawą i cechami nauczyciela akademickiego:

a) Relacje oparte są na sile i kompetencji nauczyciela (11,1% odpowiedzi), który jest zachowującym dystans autorytetem, potrafi kompetentnie i przystępnie wyłożyć treści, stawia jasne wymagania i umiejętnie prowadzi studenta. Student oczekuje takiego

prowadzenia, czuje się uprawniony do otrzymywania jasnych instrukcji, wskazań właściwej drogi. Studenci nie widzą miejsca na relacje inne niż wprost wynikające z zależności narzuconych procesem kształcenia: *Bezpośredni kontakt i możliwość zadawania jak największej ilości pytań. Zrozumiałe i jasne przekazywanie wiedzy (I APS). Nauczyciel współpracuje ze studentem, przekazuje mu wiedzę w sposób prosty i zrozumiały (I KUL); Zainteresowania nauczyciela przedmiotem i umiejętność przekazania tych wiadomości studentowi. Wzajemny respekt (III AP). Nauczyciel jest w swojej dziedzinie kompetentny i ma » iskrę Bożą » potrafi wyklądać, tak, że chce się tego słuchać i samo wchodzi do głowy i jeszcze budzi zainteresowanie. Studenci go szanują i rozwijają się (V AŚ).*

Wykres 1. Optymalne relacje nauczyciel akademicki - student (w %)

b) Relacje oparte na wspieraniu i prezentowaniu zyczliwości wobec studenta przez nauczyciela akademickiego, ciepłego i wyrozumiałego, zwracającego się do studentów personalnie, z szacunkiem i sympatią (19,3%). W świetle opisów student oczekuje wsparcia, także emocjonalnego, oraz wyzwalania zapału do pracy i inspiracji. Dopiero w relacji z bliskim i zyczliwym nauczycielem – intensyfikuje swoje edukacyjne wysiłki. W tych wypowiedziach słyhać pragnienia przede wszystkim bliskości i przyjaźni z bezpośrednim, w każdej chwili gotowym poświęcić studentowi swój czas, nauczycielem-wychowawcą:

Nauczyciele akademicy powinni dotrzeć do ucznia i być mili (I AŚ). Swobodny i bez stresowy kontakt, w którym nauczyciel z przyjemnością rozwiewa wątpliwości studenta (III UŁ). Życzliwy nauczyciel, zawsze gotowy pomóc, wyjaśnić, wierzący w to czego nas uczy i zachęcający do uczenia się tego. Czerpiący przyjemność z dzielenia się z nami swoją wiedzą i nie przemęczony, chętny do pracy. Bezpośredniość (III UW). Dostępność nauczyciela dla studenta. Dostosowanie godzin konsultacji do godzin studenta (V KUL).

Nauczyciel akademicki wychodzący ku studentom, tzn. otwarty, miły, pomocny (V KUL).

c) Relacje budowane przez nauczyciela, który będąc silnym autorytetem pozostaje przyjacielski i otwarty wobec studentów (14,2%). Nie jest traktowany wyłącznie jako wykładowca, przybliżający i wyjaśniający treści, lecz ktoś do kogo studenci chcą i czują, że mogą w pewien sposób się zbliżyć. W tych wypowiedziach pojawiają się też opisy studentów jako współpartnerów relacji. Ich aktywność w budowaniu relacji wynika z szacunku do swoich nauczycieli. Studenci odnoszą się do nich z respektem, ale nie będąc traktowani z góry i wyczuwając otwartość, mają odwagę zwracać się do nich z wątpliwościami. Takie relacje zdaniem studentów skutkują partnerstwem i efektywniejszą współpracą, rozwijającą obydwie strony: Nauczyciel jako doradca, chętny do pomocy i otwarty na propozycje – student chętny do pracy i oczekujący pomocy (I UKSW). Z dystansem, ale oparte na partnerstwie i szacunku (III APS). Nauczyciel-przewodnik, opiekun, ale i liberalny ojciec; student chcący zdobywać wiedzę, czuły na uwagi i zdolny do autorefleksji, z intencją twórczą, podatny na konstruktywną krytykę (V UŁ). Relacje życzliwe, otwarte, bez strachu o zapytanie się o pewien problem, ale też jasne, klarowne. Nauczyciel dominuje i wymaga – nie może być «kumplem». Nauczyciel życzliwy autorytet – student chętny do współpracy uczeń (V KUL).

2. Wypowiedzi charakteryzujące oczekiwane relacje w kontekście sprzyjającej procesowi kształcenia, atmosfery

c) Relacje gwarantujące dobrą i miłą atmosferę codziennych spotkań (14,9%), określane na ogół bez wyraźnego opisu samych pożądanых zachowań (choć kwestie właściwych zachowań obecne w kontekście), lecz wskazujące przymiotnikowo na cechy optymalnych relacji (ciepłe, miłe, bezpośrednie, swobodne itd.). W szerszych wypowiedziach argumenty, że właściwe relacje tworzą atmosferę, która pozytywnie przekłada się na sposób studiowania studenta:

Relacje naturalne. Raczej na stopie przyjacielskiej. Student nie powinien bać się wykładowcy. Relacje te powinny być luźne (I AP). Partnerskie rozmowy, szacunek wobec siebie, życzliwość (I UW). Powinny opierać się na uprzejmości, nie uwzględnianiu wyższości-niższości. Serdeczności w pewnych granicach, gdyż musi też występować niewielki dystans. Nie utrudnianiu sobie nawzajem życia (III UŁ). Powinno być spokojnie i bez stresowo. Indywidualne podejście do studenta (III AP). Uśmiech, ciepło, bez lęku i dystansu. W relacjach bliskości i braku stresu studenci dają z siebie więcej. Nauczycielom też bardziej się chce pracować (V AŚ).

d) Relacje, które zapewniają współpracę i dialog (25,4%). Optymalne relacje warunkowane są wzajemnym otwarciem i gotowością współdziałania nauczycieli akademickich i studentów. Jakość edukacji akademickiej stanowi wypadkową zaangażowania obydwu stron. Czasem współdziałanie i dialog wykracza poza sam proces kształcenia. Wypowiedzi tego typu najczęściej charakteryzują relacje poprzez przymiotnikowe określanie ich cech (dwupodmiotowe, partnerskie itd.) lub rzeczownikowe nazywanie do czego się sprowadzają i co stanowi ich istotę (współpraca, dialog, wzajemny szacunek itd.): Dialog partnerski, w którym obie strony mogłyby się wypowiadać (I KUL). Optymalne to partnerskie. Okazywanie sobie życzliwości, szacunku; podmiotowe traktowanie; empatyczność (III APS). Współpraca, dialog, rozmowa studenta z nauczycielem (III UKSW). Życzliwe, otwarte, pozostawiające wolność bycia i wypowiedzi, nie bojące się ponoszenia ryzyka «różnicy zdań», budowane na wzajemnym szacunku i uczciwości, etyczne (V KUL).

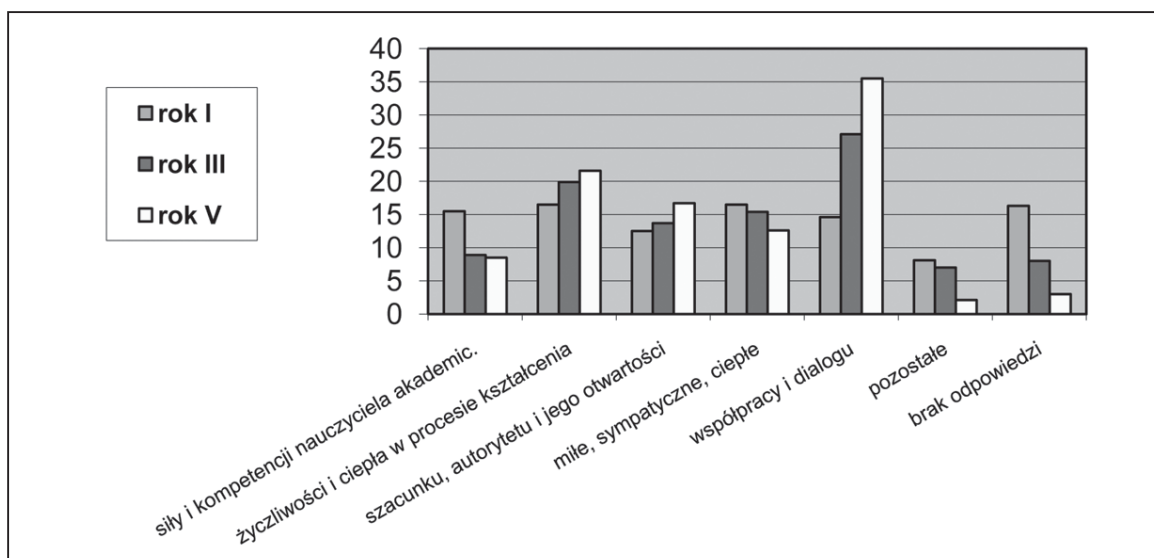
3. Wypowiedzi inne i braki

e) Wypowiedzi na temat optymalnych relacji nie mieszczące się w powyższych kategoriach (5,9%). Autorzy tych wypowiedzi ujmowali relacje w sposób, który uniemożliwiał dokonania ich klasyfikacji. W tej grupie wypowiedzi – także te, które przedstawiły optymalne relacje dość krytycznie, ujmując je jako najlepsze z tych, które mają miejsce, albo – jako najczęstsze z tych które są: Relacje konieczności codziennego wzajemnego obcowania (I AŚ). Relacje optymalne są możliwe, bo zawsze może być dobrze, choćby wydawało się to bajką (I UKSW). W zależności od przypadku bywa różnie. Czasem zależy to (a może głównie) od samego nauczyciela. Jeśli jest on dobrym prowadzącym szacunek dla niego jest oczywisty (V UW).

f) Dość duża grupa studentów w ogóle nie podjęła wysiłku określenia optymalnych relacji (9,3%). Należy zauważyć, że pisząc o oczekiwanych relacjach studenci w większości przyjmowali perspektywę osób podrzędnych w procesie kształcenia akademickiego, nie zakładających możliwości swojego wpływu na budowanie relacji. Wypowiadali się na temat oczekiwanych relacji w kontekście czynnika wzmacniającego efektywność edukacji, poprawiającego atmosferę w jakiej ona przebiega. Znaczący to, że studenci, próbując wskazać jakimi powinny być oczekiwane relacje nauczyciel akademicki – student, przyjmują perspektywę wyznaczoną formalną rolą w procesie kształcenia.

Porządkując uzyskane wyniki według zmiennej – rok studiów uzyskano interesujący obraz, dowodzący, że w trakcie studiowania

dochodzi do istotnych zmian w zakresie rozumienia optymalnych relacji nauczyciel akademicki - student.

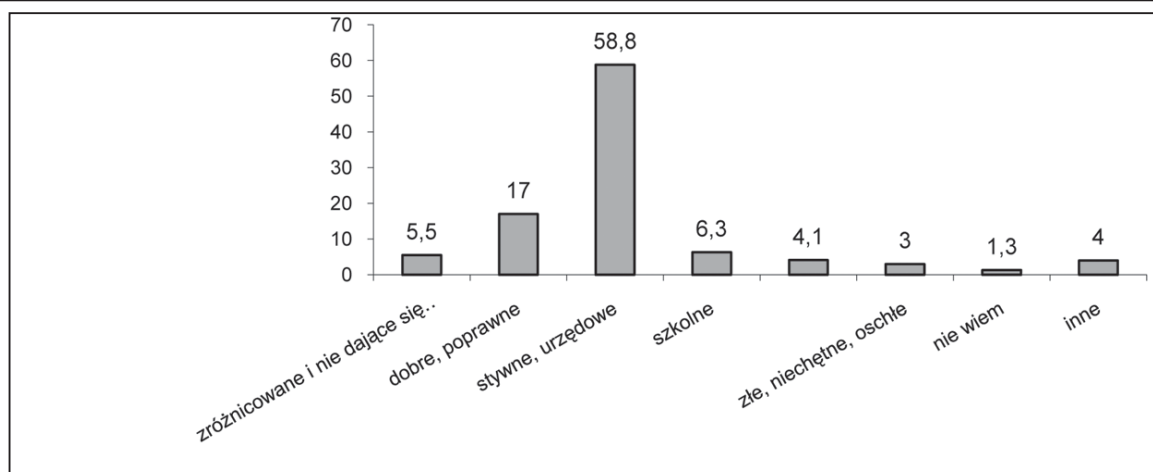

Wykres 2. Optymalne relacje nauczyciel akademicki- student według lat studiów (w %)

Wraz z kolejnymi latami studiów «rozproszone» (brak dominacji jednego stanowiska wśród głosów studentów I roku) wypowiedzi ulegają polaryzacji, wskazując na występowanie pewnych trendów:

- powinności nauczyciela akademickiego coraz rzadziej sprowadzane są wyłącznie do kompetentnego i jasnego przekazania wiedzy, a optymalne relacje przestają być łączone z sytuacją atrakcyjnego przekazywania i łatwego odbioru wiedzy;
- wzrasta rozumienie optymalnych relacji w kategoriach wzajemnych odniesień, które umożliwiają dialog i współpracę, natomiast maleje liczba sądów, że optymalne relacje pomiędzy nauczycielami a studentami powinny sprowadzać się do braku konfliktów, miłej i sympatycznej atmosfery oraz luzu;
- potrzeba kontaktu z opiekuńczym wychowawcą czy kierującym, ale otwartym przyjacielskim autorytetem wśród studentów w trakcie studiów umacnia się.

Przedstawiona sytuacja wskazuje, że w trakcie studiów studenci dojrzewają do podmiotowego uczestnictwa w procesie kształcenia i zaczynają oczekiwać relacji, które umożliwią współpracę i współdziałanie z nauczycielem akademickim. Co trzeci badany student kończący studia wskazywał, że optymalne relacje pomiędzy uczestnikami akademickiego życia powinny opierać się na dialogu. Pytaniem pozostaje w jakim zakresie to oczekiwanie jest spełniane w rzeczywistości.

Wykres 3. Typowe relacje pomiędzy nauczycielem akademickim a studentem (w%)

Rzeczywiste relacje pomiędzy nauczycielami akademickimi a studentami. Pytanie o relacje pomiędzy nauczycielami akademickimi a studentami we współczesnych uczelniach dotyka kwestii oceny ich rzeczywistej jakości. Wypowiedzi studentów kończących zdanie: *Typowe relacje nauczyciel akademicki – student to ...* wydatnie pogłębiły wiedzę na ten temat.

Wyróżniono następujące typy wypowiedzi:

Relacje sztywne i urzędowe (58,5%): opis wskazujący na sformalizowanie i oddalenie nauczycieli akademickich. Wśród tych wypowiedzi niektórzy wskazywali na hierarchiczność relacji (górze – dół), przy oczywistym wskazaniu na uprzywilejowaną pozycję nauczyciela akademickiego. Inni – na brak kontaktu i wzajemne oddalenie tak duże, że właściwie uniemożliwiające nawiązanie jakichkolwiek relacji. Spora grupa badanych pisała o obojętności, obcości i emocjonalnym zdystansowaniu formalnie kontaktujących się podmiotów: *Relacje, w których występuje dystans i często brak zrozumienia (I UW); o charakterze kooperacji, ale bezosobowe i oficjalne (I KUL). Wysłuchanie wykładu lub ćwiczeń, prowadzonych przez nauczyciela, możliwość porozmawiania na konsultacjach w danych godzinach, czasem – skserowanie literatury (I AŚ). Student jest tylko pewnym przemieszczającym się materiałem, który przechodzi z sali do sali, a wykładowca to postać, która bezmyślnie i obojętnie przekazuje studentom informacje, nie wie często nawet do którego rocznika czy specjalności mówi (III APS). Dwie odrębne osoby, nie mające ze sobą nic wspólnego. Student uczy się chcąc uzyskać jakiś stopień wykształcenia. Nauczyciel ma za zadanie przyjść, odpocząć i pójść do domu (III AP). Suche przekazywanie informacji, często w atmosferze zabiegania, bałagany («proszę poszukać swojej*

pracy w tym stosie...), braku zainteresowania życiem, problemami studenta, brakiem zrozumienia studenta dla nadmiaru obowiązków nauczyciela. Egzamin, zaliczenie ćwiczeń, czekanie na dyżur, wpis do indeksu – to wszystko w pośpiechu i bałaganie (III UW) formalne, czasem chłodne, niekiedy (niestety) jednorazowe – tzn. wykładowca czasem spotyka studenta po raz pierwszy i ostatni na egzaminie, nie pozostawiające śladu w studencie i nauczycielu akademickim (V KUL). Niestety: relacja władca – poddany (V UŁ).

Relacje właściwe, poprawne (17%): akceptujący opis zachowań nauczycieli i studentów. Niektórzy wskazują, że próbują oni realizować swoje obowiązki i odnoszą się do siebie na ogół właściwie, poprawnie. Inni zastrzegają, że choć relacje bywają dobre, psują je niektórzy nauczyciele, bądź studenci. Do kategorii głosów akceptujących zaliczono też głosy wskazujące, że choć relacje z oczywistych względów (niezależnych od stron) są formalne, lecz w pewnych sytuacjach można uzyskać pomoc od nauczycieli akademickich. Tu też głosy, które odnosząc się krytycznie do jakości relacji nauczyciel akademicki – student, wskazują na pozytywną odmienność swojej uczelni: *Nauczyciel akademicki jest otwarty na pomoc studentom, odpowiada z chęcią na pytania, tłumaczy dane zagadnienie jeśli student go o to poprosi. Studenci ogólnie mają szacunek do nauczyciela akademickiego, chociaż zdarza się, że za dużo rozmawiają na wykładach, co może przeszkadzać nauczycielowi oraz studentom w słuchaniu (I UKSW); w sytuacji bezpośredniej względnie okazywany szacunek i przestrzeganie zasad kulturalnego zachowania się (I UŁ). Właściwe - notowanie większości wypowiedzi nauczyciela, uzupełnianie notatkami kolegów (I AP). Jeśli chodzi o relacje (w przypadku mojej uczelni) są one optymalne. Wykładowcy traktują nas jak dorosłych i równych sobie ludzi co jest niezwykle pozytywne (UŁ III). Oparte na partnerstwie, nie mam raczej zastrzeżeń. Chyba, że wykładowca jest tak wybitnym autorytetem i postacią, że dystans staje się tak olbrzymi, że usztywnia i mrozi. (III APS). Zdystansowane. Nauczyciel nie potrafi dotrzeć do większości studentów, ale czasem stara się. Myślę, że na ogół relacje są całkiem poprawne (V APS). Na wcześniejszych etapach często nauczyciela traktowaliśmy jako wroga. Teraz jest to partner w rozmowie (V UW).*

Relacje szkolne (6,3%): opis wskazujący na infantylizowanie studentów i traktowanie ich jak uczniów. Do tego typu zaliczono też wypowiedzi o krótkiej formule nauczyciel – uczeń: *Typowe relacje – jak w szkole podstawowej. Nauczyciel: pan i władca, student – małe dziecko. Tak jak w szkole chodzi tylko aby dostać wpis (ocenę) (I UW). Nauczyciel akademicki osoba, która wymaga od studenta*

cudów, że ma słuchać i przyswajać informacje. Student – biedny człowiek, który musi słuchać przynudzenia wykładowcy i przyswoić tę wiedzę (III KUL); nauczyciel – uczeń, czyli nauczyciel przekazuje, wymaga, student – odbiera i próbuje spełnić wymagania (V UŁ).

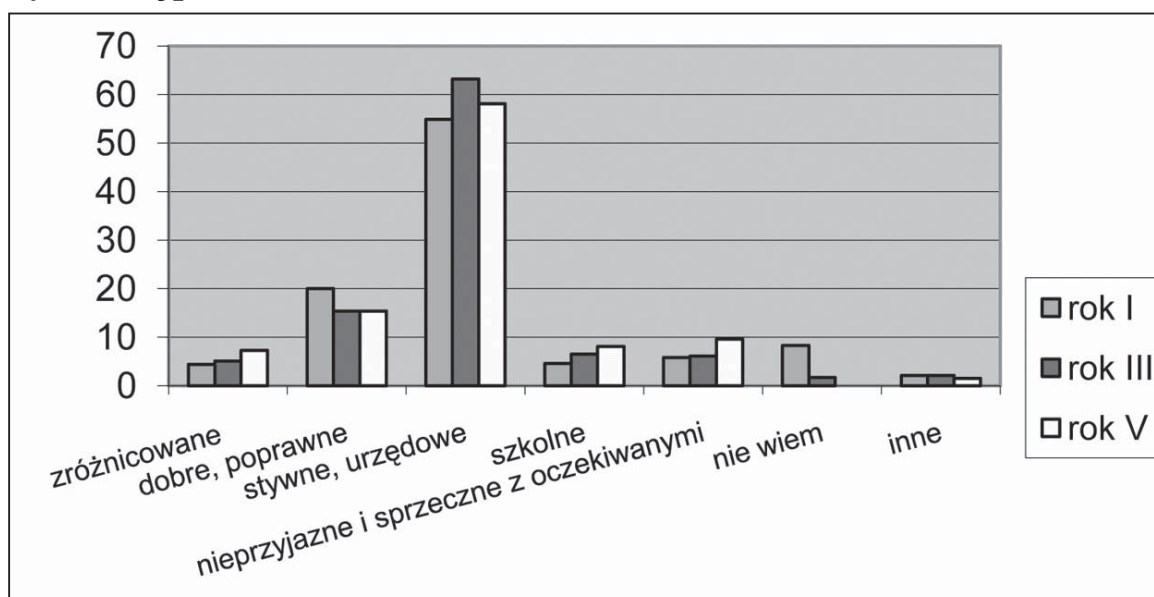
Relacje złe, przeciwieństwo oczekiwanych (7,1%) – niechętnie i oschle, dość często fałszywe, rzadko ale zdarza się, że nawet wrogie. Do tej kategorii zaliczono też wypowiedzi, cechujące się szczególnie emocjonalnym i krytycznym tonem, które wskazywały, iż realne relacje stanowią dokładne przeciwieństwo optymalnych i oczekiwanych: *Studenci odnoszą się z szacunkiem do nauczyciela, bo muszą, lecz już wykładowcy nie zawsze mają szacunek do studentów (I AP); ostatnimi czasy to wyegzekwować wiedzę niezrozumiałą, bez wcześniejszego omówienia i straszeniem skreślenia z listy studentów za 2 nieobecności (III UŁ). Nieprzyjemnie traktuje się studentów, a nawet studentki, które są w ciąży, np. na zajęciach z w-f (V AP). Nauczyciele akad szczególnie z tytułem doktora, którzy dotychczas byli normalnymi, przystępnymi osobami po zdobyciu tytułu noszą się jakby pozjadali wszystkie rozumy. Jest to sztuczne z ich strony. Często nie prezentują «wysokich lotów» a wymagają cudów od studentów (V AŚ); realnie zamiast partnerstwa to jak tu zejść z oczu wykładowcy, wmieszać się w tłum i nie wychylać; albo – alternatywa – «wazelina» w najczystszej postaci (V UŁ). Feudalizm. Nauczycieli nie interesuje to, że studenci pracują, że nie zawsze mają czas się przygotować. Robiąc egzaminy zachowują się tak jakby decydowali o naszym życiu lub śmierci (są we władaniu ocenami). Żalodne. (V UŁ).*

Relacje zróżnicowane (5,5%): wypowiedzi, które podkreślają niemożliwość żadnych uogólnień: *Niekiedy sympatia (pomiędzy niektórymi nauczycielami a studentami), współpraca jest niewielka, nie ma do niej większej motywacji po obu stronach, ale pewnie bywa (I AŚ); nie chcę generalizować, ponieważ niektórzy wykładowcy traktują jak partnera, a inni jak studenciaka- dzieciaka (III APS). Różnie, od najbardziej pozytywnych po skrajne, czyli zupełny brak szacunku, czasu dla osoby studenta – tzw. «ja tu jestem górą» (V UŁ).*

Narracje studentów w przypadku wypowiedzi na temat najczęstszych, typowych relacji cechowała większa emocjonalność, przy czym dominowały uczucia niezadowolenia, rozczarowania oraz nastroj krytyki.

Uporządkowanie wypowiedzi według zmiennej «rok studiów» wskazało na mniejsze zróżnicowanie ocen rzeczywistych relacji niż to zróżnicowanie, które wystąpiło w przypadku wypowiedzi na temat relacji oczekiwanych.

Wypowiedzi studentów różnych lat studiów na temat typowych relacji zachodzących pomiędzy nauczycielami a studentami wykazują podobieństwa.

Wykres 4: Typowe relacje nauczyciel akademicki - student - według lat studiów (w %)

Studenci kończący studia w swych wypowiedziach są trochę ostrożniejszymi i wskazują nieco częściej niż ich młodszy koledzy na zróżnicowanie relacji, które uniemożliwiają dokonywanie uogólnień. Z kolei studenci I roku nieco częściej są skłonni uznać, że typowe relacje są właściwe, bliskie oczekiwanym. Wraz z trwaniem studiów wzrasta krytycyzm ocen. Jednakże to co stanowi wniosek generalny zawiera się w zdaniu, że studenci wszystkich lat studiów postrzegają relacje swoje z nauczycielami akademickimi jako sztywne, urzędowe i formalne.

Zakończenie i wnioski. Trudno jest w warunkach masowości kształcenia oraz oddalenia nauczycieli od studentów – budować relacje interpersonalne upodmiotawiające uczestników edukacji akademickiej. Prezentowane badania wskazują, że:

1) współcześni studenci mówiąc o swoim rozumieniu optymalnych relacji rzadko (choć nadal) odwołują się do tradycyjnych akademickich idei budowania wspólnoty profesorów i ich studentów, nawiązywania specyficznych relacji Mistrz-uczeń w trakcie kształcenia i współuczestnictwa w życiu naukowym. W większości oczekują przyjaznej atmosfery, która pozwoli im z powodzeniem zrealizować wymagania formalnie rozumianego procesu kształcenia, oczekują pokierowania i wsparcia przez kompetentnego i przyjaznego nauczyciela akademickiego;

2) współcześni studenci oceniając rzeczywiste relacje wskazują na fakt ich oddalenia od nauczycieli akademickich, na sformalizowanie i brak wspólnotowości w akademickiej codzienności. Wyrażają żal, że dominują relacje sztywne i urzędowe.

Wnioski te wskazują na potrzebę zwrócenia uwagi na potrzebę rozwijania we współczesnych uczelniach nowo rozumianej «kultury jakości», która obejmować ma «budowanie poczucia wspólnoty w oparciu o wspólnie podzielane wartości i poczucie identyfikacji z instytucją oraz poprawie jakości w każdym aspekcie funkcjonowania instytucji wraz z promowaniem kreatywności i innowacyjności» [7]. Wśród wskaźników tak pojmowanej kultury jakości wymienia się w pierwszym rzędzie te, które akcentują rolę czynnika ludzkiego w działaniach instytucji. Należą do nich relacje oparte na współpracy i dialogu pomiędzy nauczycielami akademickimi a studentami.

Bibliografia

1. Błachnio A., Komunikacja interpersonalna a podmiotowość kształcenia wyższego, w: red. W. Maliszewski, Kompetencja w porozumiewaniu się nauczyciela akademickiego. Wielorakie perspektywy, Wyd. Adam Marszałek Toruń 2007, ss. 191-199.
2. Gołębiak B., Poszukiwania – dialektyczne uczenie się. Nowe praktyki edukacyjne w szkole wyższej, w: red. J. Piekarski, D. Urbaniak-Zajac, Innowacje w edukacji akademickiej. Szkolnictwo wyższe w procesie zmiany, Wyd UŁ, Łódź 2010, ss. 255-268.
3. Jankowska D., Kultura współbycia w rzeczywistości współczesnych uczelni, w: red. A. Sowiński, Kultura akademicka w oglądzie pedagogicznym, Ars Atelier, Szczecin 2009, s. 95-108.
4. Kapralska Ł., Aktualność idei uniwersitas w działalności współczesnej szkoły wyższej, ss. 14-18.
5. Kołakowska B., Nauczanie problemowe droga do dialogu edukacyjnego, w: red. A. Karpińska, Edukacyjne obszary głębokiej zmiany w dialogu i perspektywie, Białystok 2005, ss. 178-190.
6. Kostkiewicz J., Filozofia człowieka – filozofia edukacji – rozwój moralny studenta, w: «Pedagogika Szkoły Wyższej» nr 26-27, Szczecin 2005, ss.11-17.
7. Mirecka J., Kultura jakości w świetle postulatów Procesu Bolońskiego, Materiały FRSE, 2008.
8. Nęcki Z., Komunikowanie interpersonalne, Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków 1992.

9. Nizińska A., *Uczenie się w szkołach wyższych w perspektywie badań europejskich. Ku nowym «kulturom uczenia się»* w: red. J. Piekarski, D. Patrz: *Projekt «Rozumienie istoty i sensu procesu kształcenia akademickiego oraz roli jaką odgrywa w nim dialog z nauczycielami akademickimi przez studentów pedagogiki uczelni państwowych»* (APS BW 05/06-II); Autor i realizator projektu Dorota Jankowska.
10. *Raport: Diagnoza stanu szkolnictwa wyższego w Polsce*, Ernst&Young, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, 2010.
11. Urbaniak-Zajac, *Innowacje w edukacji akademickiej. Szkolnictwo wyższe w procesie zmiany*, Wyd UŁ, Łódź 2010, ss. 279-288.

Yankowska Dorota. The Professor-Student Interpersonal Relations While Academic Training. The article considers the results of empirical investigation on students' estimations of their interpersonal relations with professors. The investigation took place among the first-, second-, third-, fifth-year students in seven Poland universities. There were 1550 participants in the investigation. It was used such method as unfinished sentences test. It was set that the majority of modern students waits for the friendly atmosphere, the assistance and maintaining of competent and understanding professors. The students' estimations of real interpersonal relations with professors showed their dissatisfaction with the domination of status, emotionally cold, formal relations. They underlined the deficit of co-creation. The Professor-Student interpersonal relations which conduce the training process must base on cooperation, partnership, positive emotions, the overcoming of formal role positions. It is necessary for modern high educational establishments to provide «the culture of quality», which is based on common social values and is friendly to creative and innovation trends. The culture of quality depends on human factor of high educational establishment activity, on cooperation and dialogue between professors and students.

Key words: interpersonal relations, estimation, unfinished sentences test, cooperation, co-creation, partnership, professor, student.

Отримано: 4.12.2013 р.